

Živá příroda

Hnízdní rozšíření skorce vodního (*Cinclus cinclus*) a ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) v povodí Litavky na Berounsku

Breeding distribution of the Dipper (*Cinclus cinclus*) and the Kingfisher (*Alcedo atthis*) in the watershed of the Litavka River in the Beroun District

Tomáš Brinke

0. Abstract

In 2005, breeding distribution of the Dipper (*Cinclus cinclus*) and the Kingfisher (*Alcedo atthis*) was observed on four flowing streams in the watershed of the Litavka River (Beroun District), with the total length of 54,5 km. There were recorded 13 sites with the occurrence of Dipper and 11 sites with the occurrence of Kingfisher. Three streams were inhabited by both species, only Dipper was recorded on the Suchomastský Creek. The mean density of Dipper along the stream was 1 pair per 5,5 km of the flowing water (range: 1 pair per 3,6 km of stream - 1 pair per 12,7 km of stream). The mean density of Kingfisher along the stream was 1 pair per 9,1 km of the flowing water, with the total length of 45,5 km without the Suchomastský Creek 1 pair per 7,6 km of the flowing water (range: 1 pair per 4,2 km of stream - 1 pair per 21,5 km of stream).

1. Úvod

Většina vodních toků protékajících geomorfologicky členitým územím Berounska se vyznačuje střídavou přítomností rychleji a pomaleji proudících úseků. Zejména jejich neregulované části zde poskytují vhodný hnízdní biotop skorci vodního (*Cinclus cinclus*) i ledňáčku říčního (*Alcedo atthis*), ptačím druhům, které jsou svým způsobem života vázány na čisté potoky a říčky.

Skorec vodní hnízdí především na rychleji proudících mělkých potocích a říčkách s kamenitým dnem v horách a pahorkatinách, občas se ale vyskytuje i na vhodných místech v nížinách. Hnízdo staví zpravidla nevysoko nad vodou ve výklencích zdíva a skal, mezi břehovými kořeny, pod mosty či za stěnou protékající vody pod splavem. Ledňáček říční naopak ke hnízdění vyhledává pomaleji tekoucí části větších potoků a řek v nížinách a pahorkatinách, kde ke hnízdění využívá kolmé hlinité a písčité břehy, v nichž si hloubí hnízdní noru (Šťastný, Bejček a Hudec 1997).

Skorec vodní a ledňáček říční patří na Berounsku k pravidelně hnízdícím ptákům, na některých tocích se vyskytují oba druhy společně. Jejich početnost je však do jisté míry ovlivňována čistotou vody, sezónními klimatickými vlivy i zásahy člověka do hnízdního prostředí (regulace toků). Údaje o současném rozšíření a hnízdní hustotě skorce vodního a ledňáčka říčního na vybraných tocích berounského povodí Litavky přináší tato práce.

2. Sledované úseky vodních toků

Hnízdní výskyt skorce a ledňáčka jsem sledoval na čtyřech vybraných tocích - Litavce, Červeném potoce, Stroupínském potoce a Suchomastském potoce.

Na řece Litavce bylo sledování prováděno v úseku od silničního mostu za Lochovicemi ve směru na Rejkovice až po ústí do Berounky, tj. úsek dlouhý 21,5 km s převýšením 140 m (220 - 360 m n. m.).

Na Červeném potoce byl sledován úsek od můstku „u Valdeku“ v Hořovicích až po ústí do Litavky za Zdicemi, tj. úsek dlouhý 12,7 km s převýšením 90 m (250 - 340 m n. m.).

Na Stroupínském potoce jsem sledování prováděl v úseku od hráze Mlýnského rybníka v Žebráku až po ústí do Červeného potoka ve Zdicích, tj. úsek dlouhý 11,3 km s převýšením 80 m (260 - 340 m n. m.).

Na Suchomastském potoce byl sledován úsek od obce Bykoš až po ústí do Litavky v Králově Dvoře, tj. úsek dlouhý 9 km s převýšením 140 m (230 - 370 m n. m.). Celková délka sledovaných úseků byla 54,5 km.

3. Metodika

Získané údaje byly v terénu pořízeny při kontrolách sledovaných úseků, které probíhaly v období od 28.3. do 7.6. 2005. Každý úsek byl v odstupu 2 - 3 týdnů zkontrolován 2x po celé délce chůzí po břehu nebo vodním tokem a zjištěný výskyt obou druhů zaznamenán. Na lokality se zjištěným výskytem skorce a ledňáčka byly v některých případech podniknuty další 1 - 3 samostatné kontroly za účelem dohledání a kontroly hnízda. Průkaznost hnízdění obou druhů byla posléze vyhodnocena dle kategorií stanovených Evropským výborem pro sestavení atlasu hnízdního výskytu ptáků, jež byly použity i při mapování hnízdního rozšíření ptáků v České republice (Šťastný, Bejček a Hudec 1997). Lokalita výskytu každého zaznamenaného jedince či páru byla na konci sledovaného období vyznačena v mapě současně s údajem, zda šlo o možné, pravděpodobné či prokázané hnízdění. Pro výpočet hnízdní hustoty byly použity jen páry, u nichž bylo hnízdění prokázané nebo pravděpodobné.

4. Výsledky

Na čtyřech vybraných vodních tocích (Litavka, Červený potok, Stroupínský potok, Suchomastský potok) v berounském povodí Litavky o celkové sledované délce 54,5 km v roce 2005 hnízdilo 10 - 13 párů skorce vodního (*Cinclus cinclus*) a 6 - 11 párů ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*). Hnízdění obou druhů bylo potvrzeno na všech tocích s výjimkou Suchomastského potoka, kde bylo zjištěno jen hnízdění skorce (viz obr. 1).

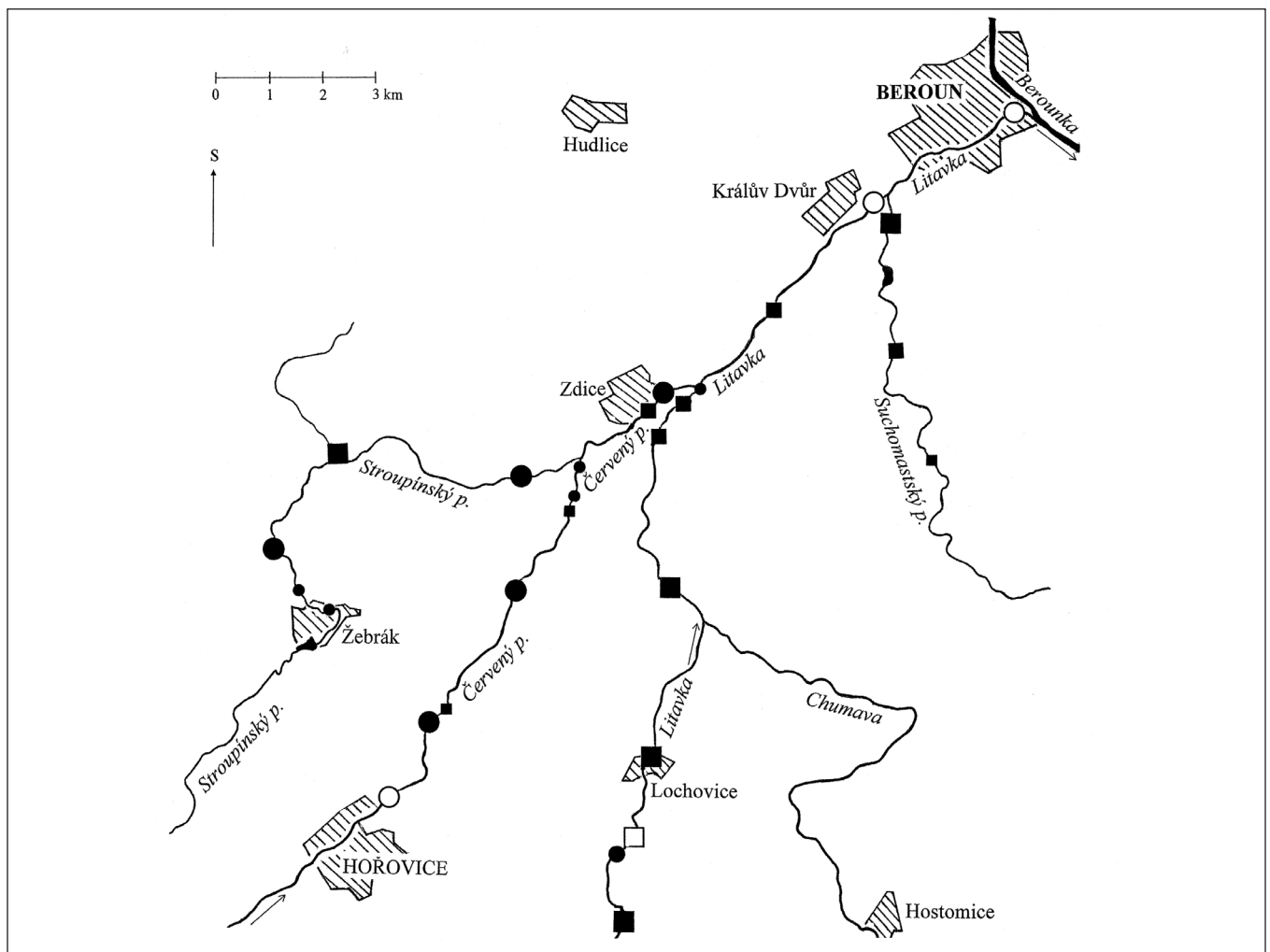
Muzeum Českého krasu, Husovo nám. 87, 266 01 Beroun,
email: tomas.brinke@muzeum-beroun.cz

Poděkování: Rád bych na tomto místě poděkoval všem, bez jejichž pomoci a pochopení by tato práce nemohla vzniknout. Především za seznámení s minulými i současnými hnízdišti skorce a ledňáčeků v povodí Litavky děkuji RNDr. Františku Pojerovi, Michalu Vašíkovi a Jiřímu Havlíkovi. Za poskytnutí ilustračních fotografií k článku patří můj upřímný dík Janu Rysovi. Mapování hnízdního rozšíření bylo podpořeno ČSOP Programem č. 11. ALCEDO.

Čes. kras (Beroun), 31(2005), 25-28, 1 obr., 2 tab.

ISSN 1211-1643

ISBN 80-903477-0-3

Obr. 1. Hnízdní rozšíření skorce vodního (*Cinclus cinclus*) a ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) v povodí Litavky.

Fig. 1 Breeding distribution of the Dipper (*Cinclus cinclus*) and the Kingfisher (*Alcedo atthis*) in the watershed of the Litavka River.

Vysvětlivky / Legend:

skorec vodní (*Cinclus cinclus*) / Dipper (*Cinclus cinclus*):

- - možné hnízdění / possible breeding, ■ - pravděpodobné hnízdění / probable breeding, ■ - prokázané hnízdění / confirmed breeding,
- - prokázané hnízdění před rokem 2005 / confirmed breeding before 2005

ledňáček říční (*Alcedo atthis*) / Kingfisher (*Alcedo atthis*):

- - možné hnízdění / possible breeding, ● - pravděpodobné hnízdění / probable breeding, ● - prokázané hnízdění / confirmed breeding,
- - prokázané hnízdění před rokem 2005 / confirmed breeding before 2005

Skorec vodní se nejčastěji vyskytoval na Litavce (6 párů), dále pak na Suchomastském potoce (2-3 páry), Červeném potoce (1-3 páry) a ojediněle na Stroupínském potoce (1 pár). Celkem bylo zaznamenáno 13 lokalit výskytu (viz tab. 1). Průměrná hustota na všech sledovaných tocích činila 1 pár na 5,5 km vodního toku. Nejmenší hustota skorců byla zjištěna na Červeném potoce - 1 pár na 12,7 km vodního toku a na Stroupínském potoce - 1 pár na 11,3 km vodního toku. Na Suchomastském potoce činila hustota 1 pár na 4,5 km toku, největší průměrná hustota skorců byla zjištěna na Litavce - 1 pár na 3,6 km vodního toku. Při přepočtu hustoty hnízdních párů na 10 km vodního toku byly zjištěny tyto hodnoty: Litavka - 2,79, Červený potok - 0,78, Stroupínský potok - 0,88, Suchomastský potok - 2,22, průměr pro všechny sledované toky - 1,83.

Výskyt ledňáčka říčního byl nejčastěji zjištěn na Červeném potoce (3-5 párů) a Stroupínském potoce (2-4 páry), méně se vyskytoval na Litavce (1-2 páry), na Suchomastském potoce zjištěn nebyl. Celkem bylo zaznamenáno 11 lokalit výskytu (viz. tab. 2). Průměrná hustota ledňáčka na všech sledovaných tocích činila 1 pár na 9,1 km vodního toku, po vyloučení úseku Suchomastského potoka s nepotvrzeným výskytem 1 pár na 7,6 km. Nejmenší hustota ledňáčka byla zjištěna na Litavce - 1 pár na 21,5 km vodního toku. Na Stroupínském potoce byla zjištěna hustota 1 pár na 5,6 km toku, nejvyšší hodnoty hustota dosahovala na Červeném potoce - 1 pár na 4,2 km vodního toku. Při přepočtu hustoty hnízdních párů na 10 km vodního toku byly zjištěny tyto hodnoty: Litavka - 0,47, Červený potok - 2,36, Stroupínský potok - 1,77, Suchomastský potok - 0, průměr pro všechny sledované toky - 1,1, průměr po vyloučení úseku Suchomastského potoka - 1,32.

název lokality site name	vodní tok water stream	průkaznost hnízdění breeding confirmation
• Lochovice, silniční most u papírny Korona	Litavka	D16
• Lochovice, Janovský mlýn	Litavka	X
• Lochovice, jez ve středu obce	Litavka	D13
• Libomyšl, Havův mlýn	Litavka	D14
• Chodouň, jez na dolním okraji obce	Litavka	C4
• Zdice, u býv. mlýna za železnič. mostem	Litavka	C4
• Popovice, objekt Českého rybář. svazu	Litavka	C3
• Kotopeky, jez pod obcí	Červený potok	B1
• Bavoryně, jižní okraj obce	Červený potok	B1
• Zdice, u sportovního hřiště	Červený potok	C4
• Hředle, silnič. most u Stroupínského mlýna	Luční potok + Stroupínský potok*	D16
• Suchomasty, Dolejší mlýn	Suchomastský potok	B1
• Havlíčkův Mlýn, silniční most pod obcí	Suchomastský potok	C9
• Králův Dvůr, můstek před železnič. přejezdem	Suchomastský potok	D16

Tab. 1. Hnízdní lokality skorce vodního (*Cinclus cinclus*) v povodí Litavky.

Table 1 Breeding sites of the Dipper (*Cinclus cinclus*) in the watershed of the Litavka River.

Vysvětlivky symbolů v tab. 1: * - hnízdění pod mostem přes Luční potok 100 m nad ústím do Stroupínského potoka,

X - lokalita s nepotvrzeným výskytem, hnízdění zjištěné v předchozích letech.

Průkaznost hnízdění (podle Štátný, Bejček a Hudec 1997) / Breeding confirmation (see Štátný, Bejček and Hudec 1997):

B1 - hnízdění možné / possible breeding, C3, C4, C9 - hnízdění pravděpodobné / probable breeding,

D13, D14, D16 - hnízdění prokázané / confirmed breeding.

název lokality site name	vodní tok water stream	průkaznost hnízdění breeding confirmation
• Lochovice, nad Janovským mlýnem	Litavka	C9
• Zdice, u býv. mlýna za železnič. mostem	Litavka	B1
• Králův Dvůr, levý břeh nad ústím Suchomasts. p.*	Litavka	X
• Beroun, levý břeh u Domova seniorů před ústím*	Litavka	X
• Hořovice, u koupaliště	Červený potok	X
• Kotopeky, stržená stěna na pr. břehu pod obcí	Červený potok	D13
• Stašov, u železničního mostu	Červený potok	D14
• Bavoryně, u můstku ve středu obce	Červený potok	B1
• Zdice, pr. břeh před dálničním mostem	Červený potok	B1
• Zdice, stržená stěna pr. břehu u zahr. kolonie	Červený potok	D13
• Žebrák, úsek za silničním mostem	Stroupínský potok	B1
• Žebrák, pod sportovním hřištěm	Stroupínský potok	B1
• Točnick, levý břeh meandrů pod zříceninou	Stroupínský potok	D13
• Hředle, stržený levý břeh 1 km pod obcí	Stroupínský potok	D13

Tab. 2. Hnízdní lokality ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) v povodí Litavky.

Table 2 Breeding sites of the Kingfisher (*Alcedo atthis*) in the watershed of the Litavka River.

Vysvětlivky symbolů v tab. 2: * zaniklé hnízdiště z důvodu břehových protipovodňových úprav,

X - lokalita s nepotvrzeným výskytem, hnízdění zjištěné v předchozích letech.

Průkaznost hnízdění (podle Štátný, Bejček a Hudec 1997) / Breeding confirmation (see Štátný, Bejček and Hudec 1997):

B1 - hnízdění možné / possible breeding, C9 - hnízdění pravděpodobné / probable breeding,

D13, D14 - hnízdění prokázané / confirmed breeding.

5. Diskuze

Říčka Litavka se svými přítoky poskytuje vhodný hnízdní biotop skorci vodnímu i ledňáčku říčnímu, přestože každý druh vyžaduje ke hnízdění odlišně utvářený úsek vodního toku. O pravidelném hnízdění obou druhů na tocích Podbrdská se zmiňuje Pokorný (1958). U skorce však popisuje hnízdění pouze z horního úseku Červeného potoka nad Hořovicemi, zatímco v Hořovicích a níže po proudu jeho hnízdění nezaznamenal a skorce zde pozoroval jen vzácně v zimním období. Hnízdění ledňáčka popisuje naopak z řady lokalit, které se shodují se současnými hnízdišti.

Nejvyšší hustota skorců byla zjištěna na Litavce - 1 pár / 3,6 km vodního toku, nejmenší na Červeném potoce - 1 pár / 12,7 km vodního toku. Průměrná hustota skorců na všech čtyřech sledovaných tocích činila 1 pár / 5,5 km vodního toku. Zjištěné hodnoty jsou podprůměrné ve srovnání s údaji uvedenými v práci Bendy (1997), který na vybraných tocích Labských pískovců zjistil průměrnou hustotu skorců 1 pár / 1681 m vodního toku. Nejvyšší hustota na optimálním úseku řeky Kamenice činila dokonce až 1 pár / 556 m toku. Takto vysoké hnízdní hustoty však bylo dosaženo díky příznivým podmínkám pro umístění hnízda, skorci nejčastěji hnízdili na skále nad vodním tokem. K podobným hodnotám dospěl i Balát (1964), který na 5 km dlouhém úseku Adamovského potoka v Moravském krasu zjistil průměrnou hustotu 1 pár / 714 m vodního toku. Naopak nižší hustotu skorců ze 7 toků v Orlických horách udávají Bělka, Hromádka a Šreibr (1991). Průměrná hustota zde činila 1 pár / 7,25 km toku. Nejvyšší hustota zjištěná na Zdobnici byla 1 pár / 4,25 km toku, nejnižší na Zlatém potoce - 1 pár / 13,75 km sledovaného toku. Jelikož však hustota byla sledována po celé délce toků, jsou hodnoty zjištěné v Orlických horách v porovnání s Litavkou a jejími přítoky nižší, přestože je zde skorec daleko hojnějším druhem než na Berounsku. Vyšší hnízdní hustotu skorce na podhorských tocích dokládají i Flousek a Gramsz (1999) z Krkonoš, kteří udávají hodnoty upravené pro pár / 1 km toku: 0,9 páru na toku Kamienna (11 km úsek), 1,1 páru na Lomnici (4,5 km úsek) a 2,3 páru na Labi (1,7 km úsek).

Ledňáček říční je v povodí Litavky méně početnějším druhem než skorec. Nejvyšší hustota ledňáčeků byla zjištěna na Červeném potoce - 1 pár / 4,2 km vodního toku, nejmenší na Litavce - 1 pár / 21,5 km toku. Průměrná hustota ledňáčeků na všech čtyřech tocích činila 1 pár / 9,1 km toku, po vyloučení Suchomastského potoka s nezjištěným výskytem 1 pár / 7,6 km toku. Porovnání hnízdní hustoty ledňáčka s jinými údaji je problematické. Údajů o početnosti ledňáčka u nás není mnoho. Počty ledňáčeků na našich tocích nejsou stabilní, jejich početnost ovlivňují déle trvající kruté mrazy, kdy led na hladině toků zamezuje přístup k potravním zdrojům, ubývání vhodných hnízdišť regulacemi vodních toků a jejich znečišťování (Hudec a kol. 1983, Štátný, Bejček a Hudec 1997). Nízké stavy ledňáčeků na Litavce negativně ovlivňují zejména břehové protipovodňové úpravy z posledních let, kdy na řadě úseků vodního toku (např. v Popovicích, Králově Dvoře) byly přirozené břehy regulovány a ledňáčky zde již nemohou hnízdit. Naopak příznivější stavy byly zjištěny na Červeném a Stroupínském potoce, kde břehy nejsou regulovány a v meandrech se často vyskytují stržené stěny vhodné k zahnízdění.

6. Závěr

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že skorec vodní i ledňáček říční jsou na Berounsku v povodí Litavky stejně jako v minulosti i dnes pravidelně hnízdícími druhy. Zhodnocení změn jejich početnosti na úsecích vybraných toků však bude možné provést až po sledování jejich hnízdního rozšíření v dalších letech. Přesto již dnes lze

potvrdit skutečnost, že vzácnější a specifickým způsobem hnízdění zranitelnější ledňáček je pro hnízdění v povodí Litavky v dalších letech závislý zejména na přítomnosti přirozených stržených břehů.

Literatura:

- Balát F. (1964): Breeding biology and population dynamics in the Dipper. – *Zool. listy*, 13: 305-320.
- Benda P. (1997): Hnízdění skorce vodního (*Cinclus cinclus aquaticus*) na třech vybraných vodních tocích Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce (České švýcarsko). – *Sylvia*, 33:36-43.
- Bělka T., Hromádka M., Šreibr O. (1991): Hnízdní rozšíření skorce vodního (*Cinclus cinclus* L.) v Orlických horách. – *Panurus*, 3: 193-198.
- Flousek J., Gramsz B. (1999): *Atlas hnízdního rozšíření ptáků Krkonoš (1991-1994)*. – Správa Krkonošského národního parku: 1-424. Vrchlabí.
- Hudec K. a kol. (1983): *Fauna ČSSR. Ptáci 3/1*. – Academia: 1-704. Praha.
- Pokorný V. (1958): *Ze života podbrdského ptactva*. – Vlastivědný kroužek závodního klubu obchodních tiskáren v Hořovicích.: 1-72. Hořovice.
- Štátný K., Bejček V., Hudec K. (1997): *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985-1989*. – H&H:1-457. Jinočany.